

PROBLEMATYKA EKUMENICZNA W DZIEJACH DIECEZJI WARMIŃSKIEJ

Treść: — I. Inicjatywy o charakterze preekumenicznym w przeszłości. 1. Koncepcja jedności Kościoła Sługi Bożego Biskupa Warmińskiego, kardynała Stanisława Hozjusza. 2. Cześć dla Matki Pana w Świętej Lipce katolików warmińskich i ewangelików mazurskich. 3. Projekt wspólnej kaplicy protestantów i katolików dla uczczenia miejsca śmierci św. Wojciecha. 4. Pomnik wzniesiony w Giżycku przez protestantów dla uczczenia 900-lecia śmierci św. Brunona z Kwerfurtu Patrona Królestwa Pruskiego. 5. Badania naukowe historyków protestanckich nad życiem i duchowością patronów diecezji warmińskiej. — II. Spojrzenie na działalność ekumeniczną w diecezji warmińskiej po II Soborze Watykańskim. 1. Ekumenizm duchowy. 2. Ekumenizm naukowy. 3. Ekumenizm praktyczny. — Zusammenfassung.

Ewangelia jest pierwszym dokumentem chrześcijańskim przekazującym termin *oikumene* (Łk 2,1) i to w znaczeniu geopolitycznym. Cały świat — *pasan ten oikumenen*, który każe spisać cesarz August, to rzymskie imperium. Kiedy cesarstwo rzymskie stało się chrześcijańskie — *oikumene* — utożsamiało się z chrześcijaństwem, jako religią obejmującą „cały świat”. Synody biskupów, które gromadziły nie tylko episkopat jednej prowincji kościelnej, czy jednego kraju, lecz przedstawiciele episkopatu całego cesarstwa, zwaly się ekumenicznymi. Od geograficznego znaczenia przechodzi się stopniowo do teologicznego. Przez nazwę sobór czy synod ekumeniczny podkreśla się nie tyle sens geograficzny, lecz to, że jest on zebraniem całego — jednego powszechnego Kościoła Chrystusowego na ziemi¹. Stąd też Kościół od początku swego istnienia nosi w swej świadomości zasadę powszechnej jedności, która z woli Chrystusa ma go wewnątrznie i organicznie kształtować.

Dążenie do jedności chrześcijaństwa jest wspólnym zadaniem wszystkich, którzy tworzą jedno Ciało Chrystusa. Ekumenizm zatem — jak mówi G. Baum — nie należy uważać za coś przejściowego, ale za stałą cechę chrześcijaństwa; stanowi on powszechną funkcję Kościoła, która wynika z jego istoty posłannictwa². Stąd to — pisze biskup W. Miziołek — ruch ekumeniczny jest tak dawny, jak

¹ B. Lambert, *Das ökumenische Problem*, Rom (Herder) 1963, s. 1-44; V. Linden und J. Witte, *Oecumenisme et catholicité*, w: *Nouvel Agè Occumenique*, Paris 1966, s. 264-265; Y.J.M. Congar, *Ökumenische Bewegung*, LThK, t. 7, s. 1128.

² G. Baum, *L'unité — chrétienne d'après la doctrine des papes de Leon XIII a Pie XII*, Paris 1961, s. 172.

dawne są herezje i schizmy w łonie Kościoła Chrystusowego³. Zawsze bowiem obok tendencji odśrodkowych istniały wysiłki zdążające do zjednoczenia. Tak było i po wielkim rozdarciu chrześcijaństwa na skutek tzw. wielkiej schizmy, a później reformacji.

Niektórzy teologowie protestancyjści jak Rouse i Neil początku ruchu ekumenicznego dopatrują się w 1517 r. łącząc z nim inicjatywy zjednoczeniowe między prawosławiem a protestantyzmem⁴.

Pomimo tego o ruchu ekumenicznym we właściwym sensie można mówić dopiero od końca XIX wieku i początku XX, kiedy to niektóre wspólnoty protestantyzmu i anglikanizmu, zdając sobie sprawę z tragicznego rozbitcia chrześcijaństwa na liczne odłamy, podjęły pewne inicjatywy zjednoczeniowe, do których dołączyli się przedstawiciele pewnych grup chrześcijaństwa wschodniego. Czynnikiem decydującym i bodźcem do powstania ruchu ekumenicznego w aktualnym znaczeniu był zjazd ogólnoświatowej Konferencji Protestantckich Towarzystw Misyjnych w Edynburgu w 1910 roku⁵.

Ks. C. Napiórkowski zauważa, że na miano ruchu ekumenicznego zasługują wszystkie inicjatywy i wysiłki podejmowane w celu przywrócenia Kościołowi jedności. I to inicjatywy zjednoczeniowe Kościoła katolickiego z protestanckim, protestanckiego z prawosławnym, katolickiego z protestanckim i prawosławnym. Wszystkie te inicjatywy — zdaniem autora — zasługują na miano ruchu ekumenicznego⁶.

W ujęciu katolickim, zwłaszcza w urzędowych dokumentach papieskich od Leona XIII do Piusa XII włącznie, ekumenizm ujmowano bądź jako ruch uniatywny-unijny bądź jako konwertyzm, bądź jako jedną z właściwości znamienia katolicyzmu Kościoła. Zwołany przez Jana XXIII Sobór, na który zaproszono chrześcijan odłączonych od Stolicy Apostolskiej, ustawił ekumenizm na nowych torach⁷.

Polska odegrała w ruchu ekumenicznym rolę zupełnie wyjątkową. Położenie geograficzne narzuciło jej funkcje styku protestantyzmu z prawosławiem. Na jej terenie dokonywały się interesujące próby zjednoczenia wewnątrzprotestanckiego, o czym świadczy ugoda sandomierska⁸ czy *Colloquium Charitativum* w Toruniu w 1645 roku⁹.

³ Bp W. Miziołek, Wprowadzenie do zagadnień ekumenicznych, Warszawa 1974, s. 1.

⁴ S. Napiórkowski, Historia ruchu ekumenicznego, Lublin 1972, s. 1–2; R. Rousse, S.Ch. Neil, Storia del Movimento Ecumenico, Bologna 1973.

⁵ W.A. Vissert Hooft, Geschichte und Sinn des Wortes „ökumenisch“, w: Ökumenischer Aufbruch, t. 2, Stuttgart/Berlin 1967, s. 20.

⁶ C. Napiórkowski, *ibid.*, s. 1–2.

⁷ S. Moysa, Kościół katolicki wobec zjednoczenia chrześcijan, w: Kościół w świetle Soboru, Poznań 1968, s. 399–404; B. Mondini, L'ecumenismo nella Chiesa cattolica, prima, dopo e durante il Concilio, Roma 1966 (Herder).

⁸ T. Wojak, Szkice z dziejów reformacji w Polsce XVI i XVII w. Warszawa 1977, s. 83; por. także, Confoederatio Generalis Varsoviea. Edd. M. Korolko, Klejnot swobodnego sumienia, Warszawa 1974, s. 174.

⁹ E. Piścz, Geniza i przebieg toruńskiego Colloquium Charitativum za Władysława IV w 1645 roku, Lublin 1962, (mpps BKUL); tegoż, Spory wokół wyznań wiary na toruńskim C. Ch. w 1645 roku, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 22(1975), z. 4, s. 241–255; tegoż, Colloquium Charitativum w Toruniu A.D. 1645, Toruń 1995.

Diecezja Warmińska z racji styku przez wieki z luteraniskim Księstwem Pruskim, z ewangelickimi Mazurami, obchodząca niedawno swój Jubileusz 750-lecia istnienia może to odnotować szereg inicjatyw o charakterze preekumenicznym jak i ekumenicznym. Wszystkie one podkreślają problem jak Kościół warmiński, a także luteraniski na Warmii i Mazurach nie godził się na podział chrześcijan, wciąż pielęgnując tęsknotę w sercach wiernych do jedności i spełnienia się modlitwy Chrystusa „aby wszyscy byli jedno”.

I. INICJATYWY O CHARAKTERZE PREEKUMENICZNYM W PRZESZŁOŚCI

1. Koncepcja jedności Kościoła Sługi Bożego Biskupa Warmińskiego, kardynała Stanisława Hozjusza

Wobec rozbiecia Kościoła katolickiego w XVI wieku przez wystąpienia ks. dra M. Lutra powstało w dobie renesansu w teologii polskiej wiele koncepcji jedności Kościoła. Tradycja humanistyczna nie sprzyja pluralizmowi religijnemu. Jest ona irenistyczna. Jej myśliciele potępiają z całą energią stosowanie siły w służbie ideału duchowego, są zdecydowanymi wrogami metod inkwizycji, ale z drugiej strony jedność wśród chrześcijan wydaje się im tak konieczna, że zalecają użycie wszelkich środków dla jej utrzymania czy też odbudowania¹⁰.

Według Lutra Kościół jest niepodzielnie jeden, istnieje *tylko święty, powszechny, chrześcijański Kościół*¹¹. Z tym jednak, że akcent jedności różnił się w sformułowaniu od ujęć używanych przez kontrreformację, dla której był Kościołem rzymskim z papieżem na czele. Luter uważał, że tym prawdziwym i jedynym Kościołem jest ten, w którym Słowo Boże jest prawdziwie zwiastowane i sakramenty czysto sprawowane.

Na terenie polskim na uwagę zasługuje koncepcja jedności Kościoła w ujęciu Frycza Modrzewskiego (1503–1572). Był w środowisku ówczesnym umysłem wybitnie niezależnym. Cechowały go umiar, uczciwość i skromność. Studiował w Krakowie i Wittenberdze. Teologia była dlań jedynie narzędziem walki o własną wizję świata chrześcijańskiego, która miała pogodzić zwaśnione strony. Wszędzie szukał kompromisu. Był to rodzaj teologicznego irenizmu¹². Irenizm ten zasadzał się na twierdzeniu podstawowym, że chrześcijan dobrej woli nie mogą dzielić przekonania dogmatyczne, zwłaszcza kiedy w większości wypadków jest to zwykle walka o słowa¹³. Na walce tej według niego mocno zaciążyła scholastyka i brak

¹⁰ J. Leclerc, Historia tolerancji religijnej w wieku reformacji, t. 1, Warszawa 1964, s. 164.

¹¹ P. Althaus, Martin Luter und die Einheit der Kirche Christi, *Zeitschrift der Luter Gesellschaft* 37(1966), z. 1, s. 1–9.

¹² Bp M. Rechowiez, Teologia pozytywno-kontrowersyjna: Szkoła Polska w XV wieku, w: *Dzieje Teologii Katolickiej w Polsce*, t. 2, Lublin 1975, s. 58.

¹³ A.F. Modrzewski, O poprawie Rzeczypospolitej. Dzieła wszystkie, t. 1, Warszawa 1953, s. 408.

ściściej terminologii teologicznej. W dążeniu do jedności wykluczał używanie siły. Nie dostrzegał istotnych różnic w sporach o usprawiedliwieniu, konieczności dobrych uczynków, w poglądach na pokutę i grzech pierworodny. Irenizm Modrzewskiego zbliża się raczej do racjonalizmu. Pod pozorem próby pojednania katolików z kalwinami oraz z unitarianami doprowadza on do podważenia podstawowego dogmatu chrześcijaństwa, mianowicie Trójcy Świętej. Zaslugą jego było, że śmiało odrzucał użycie przemocy w bezpośredniej walce z błędem religijnym, dla przywrócenia jedności.

Inną koncepcję jedności Kościoła przedstawił Stanisław Orzechowski (1513–1566). Interesował go problem zjednoczenia chrześcijan, i to przede wszystkim realiów polskich. Usiłował stworzyć system religijno-polityczny, który można by nazwać swoistego rodzaju teokracją. W liście do Hozjusza (29 V 1563) naszkicował schemat rządów teokratycznych w formie trójkąta, którego wierzchołkiem jest ołtarz — prawe ramię symbolizuje Kościół, lewe ramię monarchię i króla. Polskość i katolickość stały się dla niego synonimami. Pojęciem jedności Kościoła nie obejmował protestantów. Ponieważ Królestwo Polskie wszystko zawdzięcza Kościołowi katolickiemu, Polacy powinni wrócić do Kościoła macierzystego. Obcokrajowców, którzy wicherzą i rozbijają jedność, należy z kraju usunąć¹⁴.

Sługa Boży Stanisław Hozjusz (1504–1579) swoją koncepcję jedności Kościoła przedstawił w rozprawach z zakresu teologii pozytywno-kontrowersyjnej. Zasadę jedności widział w wyeksponowaniu papieżstwa i soboru. W teologii Hozjusza papieństwo odgrywało funkcję podstawową: *Wyznajemy — pisał Hozjusz — że najwyższe dobro, a nawet wszelkie dobro chrześcijaństwa spoczywa w papieństwie i stamtąd sływa ku nam. Stąd wyznajemy, że w papieństwie prawdziwe jest Pismo święte, prawdziwy Sakrament Ołtarza, prawdziwa spowiedź dla odpuszczenia grzechów, prawdziwy urząd kaznodziejski*. Stwierdzał nadto, że na papieństwie opiera się prawdziwe chrześcijaństwo i papieństwo jest prawdziwym jądrem chrześcijaństwa (*verum nucleum Christianitatis esse*)¹⁵.

Wysuwając na czoło swej teologii papieństwo, stworzył koncepcję jedności Kościoła oryginalną i jedyną w momencie, gdy Kościołowi groziło rozbiecie. By podnieść znaczenie papieństwa, sięgnął do treści teologii średniowiecznej, przedstawiając je metodycznie w formie nowożytnej przywracając Kościołowi odnowę wewnętrzną, dynamizm i jedność z Kościołem wschodnim w Polsce (1595) otwarcie na działalność misyjną.

¹⁴ M. Rechowicz, jw., s. 63.

¹⁵ S. Hosii, Opera omnia, t. I, Coloniae 1584, s. 415: „Nos autem fatemur sub papatu plurimum esse boni Christiani, imo omne bonum Christianum, atque etiam illinc ad nos deuenisse. Quippe fatemur in Papatu veram esse scripturam sacram, verum baptismum, verum sacramentum altaris, veras claves ad remissionem peccatorum, verum praedicandi officium, verum catechismum, ut sunt oratio dominica, decem praecepto, articuli fidei. Dico insuper, sub papatu veram Christianitatem, imo verum nucleum Christianitatis esse”.

2. Cześć dla Matki Pana w Świętej Lipce katolików warmińskich i ewangelików mazurskich

Święta Lipka — jak zaznacza Cezary Biernacki — była dla katolików Warmii i okolic Prus tym czym Częstochowa dla Polski i Ostra Brama dla Litwy¹⁶. Sanktuarium Matki Bożej — Święta Lipka — najpiękniejszy kościół w Prusach Wschodnich przyciągał ewangelików pruskich a zwłaszcza mazurskich od stuleci swoją urodą, bogatym wystrojem, uroczystymi nabożeństwami zwłaszcza odpustowymi, procesjami, a zwłaszcza — w co wierzyli Mazurzy — łaskami słynącym obrazem Matki Bożej. Pastorzycy początkowo zwalczali ten zwyczaj, a wobec wciąż utrzymującego się, nie usiłowali zwalczać, a tyle upominali wiernych by nie składali tam ofiar, by nie wierzyli w uzdrawiającą moc obrazu¹⁷. Współlistnienie dwóch wyznań osiągnęło taki wymiar na początku XIX w., że biskup warmiński J. Hohenzollern (1776–1836) w liście do ministerstwa oświaty w Berlinie z dnia 10.08.1812 r. pisał: *Jest to jeden z najpiękniejszych kościołów na Warmii [...] nawiedzany rokrocznie przez tysiące pobożnych pątników z całej Warmii, z Prus Wschodnich i Zachodnich, Litwy i Polski [...]. Jednocześnie tam, jak to potwierdzają ciągle doświadczenia, katolicy i protestanci w braterskim przymierzu, przyciągnięci świętością, godnością i pięknem miejsca, kościoła, dla składania czci Najwyższemu. Potężne impulsy religijne, pociecha w cierpieniach, szlachetne myśli i głębokie wzruszenia oto uczucia i wrażenia, jakie budzi uroczyste, podniosłe nabożeństwo wśród pątników wszelkich wyznań, z których zapewne wielu wraca do swoich domów lepszymi. Nie spotyka się tam nadużyć. Być może, osobliwość Świętej Lipki wśród wielu miejsc odpustowych polega na tym, że chrześcijanie wszelkich wyznań gromadzą się tam na wspólne nabożeństwa i dla wspólnego uczczenia Boga. Dlatego jest ono przedmiotem powszechnej czci religijnej i miłości*¹⁸. Biskupi warmińscy w relacjach do Stolicy Apostolskiej o stanie diecezji zawsze przypominali ten fakt. Fenomen pielgrzymowania ewangelików do Świętej Lipki wskazywał, że wiara Ludu Bożego obydwu Kościołów bliższa była sobie niż ich instytucjonalna doktryna teologiczna.

Ponieważ do sanktuarium świętolipskiego pielgrzymowali przez wieki obok katolików także ewangelicy z Mazur, Biskup Warmiński J. Oblak polecił (w 1983) obchodzić dotychczasowe Wspomnienie Matki Boskiej Świętolipskiej, 12 VIII jako Wspomnienie NMP Świętolipskiej Matki Jedności Chrześcijan.

Na jubileusz 750-lecia diecezji warmińskiej obchodzony w Świętej Lipce 19 VI 1993 r. General Jezuitów o. Peter Hans Kolvenbach w liście do uczestników uroczystości podkreślił, że obraz Maryi ze Świętej Lipki zasłużył na tytuł Matki

¹⁶ C. Biernacki, Święta Lipka (Heiligelinde), w: Encyklopedia Powszechna Orgelbranda, t. 17, Warszawa 1864, s. 100.

¹⁷ G. Jasiński, Katolickie zwyczaje wśród Mazurów, *Posłaniec Warmiński* 6(1987), nr 1, 27 grudnia – 9 stycznia 1988.

¹⁸ Mazury i Warmia 1800–1870. Wybór źródeł, opracował W. Chojnacki, Wrocław 1959, s. 565; por. także W. Nowak, Sanktuarium NMP w Świętej Lipce a kult maryjny wśród protestantów na Mazurach, *Przegląd Powszechny* 5/6(1983), s. 217–230; Tegoż, Der Marienkult im evangelischen Masuren in 17. und 18. Jahrhundert, w: De cultu Mariano saeculis XVII–XVIII. Acta congressus Mariologici-Mariani Internationalis in Republica Melitensi anno 1983 celebrati, Vol. VII, pars 2, Romae 1988, s. 333–367.

Jedności Chrześcijan, gdyż sanktuarium to stanowisko zawsze miejsce spotkania i wspólnej modlitwy różnych ludów. Charakter ekumeniczny i międzynarodowy sanktuarium ma szczególne znaczenie w obecnych czasach, w których po upadku ateistycznego systemu komunistycznego Polska stara się wzmocnić swoje korzenie chrześcijańskie i budować swoją przyszłość na ewangelicznych wartościach prawdy i życia, sprawiedliwości i solidarności¹⁹.

3. Projekt wspólnej kaplicy protestantów i katolików dla uczczenia miejsca śmierci Św. Wojciecha

Biskup warmiński Stanisław Hatten (1763–1841) inspirowany listem arcybiskupa gnieźnieńsko-poznańskiego Marcina Dunina zwrócił się do króla pruskiego w 1840 r. z prośbą o zgodę na wybudowanie małej kaplicy w Tękitach w tym miejscu, na którym — zgodnie z ówczesną tradycją — św. Wojciech poniósł śmierć męczeńską. W odpowiedzi na pismo minister oświaty zakomunikował biskupowi J. Geritzowi (1783–1867), że *mający być wzniesiony pomnik powinien polegać na kaplicy otwartej, do której dostęp miałyby wszystkie wyznania chrześcijańskie*²⁰. Decyzja władz berlińskich, o budowie kościoła, który by służył katolikom i protestantom nie znalazła akceptacji strony katolickiej. Biskup Geritz uzasadnił to stanowisko w piśmie z 19 XII 1843 r. przepisami ówczesnego Kościoła katolickiego, które zabraniały wznoszenia tego rodzaju świątyń, aby nie powodować ciągłych niepokoїв religijnych płynących ze wspólnego korzystania z obiektu sakralnego. Nad ekumeniczną inicjatywą zaciężyla niechęć ze strony katolickiej do wznoszenia kaplicy wspólnej dla wszystkich wyznań chrześcijańskich (*Simultan-Kapelle*). Nie pomogły w tym względzie wyjaśnienia ministra, że każde wyznanie będzie miało osobne pomieszczenie, a wspólny dach będzie symbolizował jedność chrześcijan, istniejących w jednym państwie²¹.

4. Pomnik wzniesiony w Giżycku przez protestantów dla uczczenia 900-lecia śmierci św. Brunona z Kwerfurtu Patrona Królestwa Pruskiego

W dobie rozwijającego się ekumenizmu godne jest podkreślenia, że w związku z obchodami 900-lecia śmierci św. Brunona wierni parafii protestanckiej w Giżycku, w miejscu jego śmierci, na wzgórzu w pobliżu Giżycka, wzniesli sześciometrowy krzyż, upamiętniający męczeństwo Misjonarza Prusów²² z napisem: „*Dziel-nemu misjonarzowi niemieckiemu, który jako pionier na Mazurach z 18 towarzysza-mi w dniu 9 marca 1009 roku poniósł śmierć męczeńską dla chrześcijaństwa i swojej ojczyzny, szlachetnemu Brunonowi z Kwerfurtu, ku chwalebnej pamięci. Kościół ewangelicki w Lötzen 1910*”²³. Trzeba także zaznaczyć, że od 1639 r.

¹⁹ J. Bruski, S. Pafiński, Z. Ziakowski, Jubileusz 750-lecia Archidiecezji Warmińskiej, *WWD* 7(1993), s. 40.

²⁰ Bp J. Obłak, Kult św. Wojciecha w diecezji warmińskiej, *Studia Warmińskie* 3(1966), s. 12–14.

²¹ AAWO, Acta der bischöflichen ermländischen Curie, Die Erbauung einer Kapelle auf der Todesstätte des hl. Adalbert bei Fischhausen betreffend 1840–1897, s. 5–7, 21, 25–31, 41–55.

²² W. Nowak, Kult św. Brunona w Diecezji Warmińskiej, *Studia Warmińskie* 19(1982), s. 91–92.

²³ Tamże, s. 89.

w księgach liturgicznych diecezji warmińskiej pod dniem 16 X znajdowała się adnotacja o Brunonie jako męczenniku i Apostole Prus, a od 1705 r. „*Patronus Regni Prusiae*”²⁴.

5. Badania naukowe historyków protestanckich nad życiem i duchowością patronów diecezji warmińskiej

Z racji obchodzonego Jubileuszu 900-lecia śmierci św. Wojciecha, patrona Diecezji Warmińskiej wyczerpującą biografię św. Wojciecha napisał u schyłku ubiegłego stulecia Niemiec H.G. Voigt, protestant. Praca tego uczonego historyka jest do dziś niezastąpiona²⁵. Również ten sam autor napisał monografię o św. Brunonie w związku ze zbliżającą się rocznicą 900-lecia jego męczeńskiej śmierci w 1909 roku²⁶. Także o bl. Dorocie z Mątwów, którą biskup chełmiński Jan Lipski 15 IV 1637 r. polecił czcić wraz z bl. Jutą z Chełmy jako *Patronki Prus a szczególnie diecezji chełmińskiej i pomezkańskiej* biografię napisał protestancki historyk T.Ch. Lilienthal²⁷.

II. SPOJRZENIE NA DZIAŁALNOŚĆ EKUMENICZNĄ W DIECEZJI WARMIŃSKIEJ PO II SOBORZE WATYKAŃSKIM

Świadomość ekumeniczna należy do najskuteczniejszych a tym samym najostrejszych kryteriów recepcji nauki Soboru Watykańskiego II w życiu Kościoła. Do problemów szczegółowych, wskazujących na stan świadomości ekumenicznej Kościoła, należy: sposób rozumienia podziałów chrześcijan, sposób patrzenia na braci z innych Kościołów, sposób odnoszenia się do nich, istnienie lub brak intencji wysiłków, modlitwy, studiów, działalności, oświadczeń i spotkań ekumenicznych²⁸. Papież Paweł VI podkreślał, że właściwe ekumeniczne nastawienie staje się już na szczeblu diecezji.

Ekumenizm oznacza drogę pojednania chrześcijan i służy pogłębianiu świadomości wyznaniowej, nie zaś przyczynę indyferentyzmu postaw i przekonań. Jak to stwierdza Nadzwyczajny Synod Biskupów z 1985 ekumenizm wpisał się na stałe w świadomość Kościoła²⁹. Rozwinął się on na trzech zasadniczych płaszczyznach: ekumenizmu duchowego, ekumenizmu naukowego i ekumenizmu praktycznego.

²⁴ Tamże, s. 70–71.

²⁵ H.G. Voigt, Adalbert von Prag, Berlin 1898: Także protestant W. Giessebrecht, Eine bisher unbekannte Lebensschreibung des hl. Adalbert, *Neue Preussische Provinzialblätter* 3 Folge, Bd 5 (1860).

²⁶ H.G. Voigt, Brun von Querfurt, Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Märtyrer, Stuttgart 1907 r.; również W. Giessebrecht, Brun-Bonificius, Erzbischof unter den Heiden, w: *Evangelischen Kalender* 1856; Tenże, Der erste deutsche Missionar in Preussen Vortrag von 1858, *Neue Preuss. Provinzialblätter* 3 F. 3 (1859).

²⁷ T.Ch. Lilienthal, Historia b. Dorotae Prusiae patronae fabulis variis maculatam, quam e documentis manuscriptis veritati historicae restituit, notisque historico criticis illustravit, Dantisci 1744.

²⁸ Zob. Ekumenizm, praca zbiorowa pod red. L. Rómeu, Warszawa 1967, s. 171.

²⁹ II Polski Synod Plenarny, Poznań–Warszawa 1991, s. 97; Nadzwyczajny Synod Biskupów 1985, Wrocław 1986, s. 29.

1. Ekumenizm duchowy

Ekumenizm duchowy jest duszą ekumenizmu (por. DE 7), gdyż nie ma prawdziwego ekumenizmu bez wewnętrznej przemiany (DE 7), bez odnowy Kościoła (DE 6), bez publicznych i prywatnych modlitw o jedność chrześcijan (DE 8). W ekumenizmie duchowym winni uczestniczyć wszyscy chrześcijanie i każdy Kościół lokalny. Program kształtowania w Kościele lokalnym takiej świadomości przedstawił Biskup Warmiński E. Piszczy wraz z rządcą diecezji mazurskiej Kościoła ewangelicko-augsburskiego seniorem P. Kubiczkiem w odezwie do wiernych na Tydzień Modlitw o Jedność w 1991 r.: *Pragnę gorąco, wraz ze zwierchnikiem — Biskupem Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, zachęcić wszystkich Was, Ukochani, do serdecznych modlitw i wysiłków duchowych w tej właśnie intencji*³⁰.

Do włączenia się Kościoła lokalnego w ekumenizm duchowy poprzez modlitwę i udział w Tygodniu Modlitw o Jedność Chrześcijan zachęcał także biskup warmiński J. Obłąk w Liście pasterskim do wiernych w 1985 r. Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan obchodzony w całym świecie chrześcijańskim w dniach od 18 do 25 stycznia jest typowym przykładem realizowania ekumenizmu duchowego.

Szerególnie uroczysty obchód Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan ma miejsce w parafiach miasta Olsztyna. Nad przygotowaniem i organizacją Tygodnia czuwa Komisja Ekumeniczna Diecezji Warmińskiej i Oddział Wojewódzki Polskiej Rady Ekumenicznej w Olsztynie zrzeszającej następujące Kościoły: Ewangelicko-Augsburski, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Polski Kościół Starokatolicki, Kościół Chrystusowy. Od kilkunastu lat podczas Tygodni Modlitw o Jedność Chrześcijan duchowni Kościoła katolickiego zapraszają kaznodziejów z innych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich do wygłaszania kazań podczas Nabożeństw ekumenicznych, podczas Mszy św. i sami przyjmują zaproszenia do wygłaszania homilii w ich świątyniach.

Diecezja warmińska należy do tych pierwszych diecezji w Polsce, której biskup — E. Piszczy — przyjął zaproszenie do wygłaszania kazań w cerkwi prawosławnej podczas Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan³¹. A do zwyczaju wieloletniego należy wygłaszanie homilii podczas oktawy ekumenicznej w zborze ewangelicko-augsburskim przez Metropolitę Warmińskiego ks. arcybiskupa E. Piszczy³². Ma to szczególne znaczenie, gdyż w recepcji ekumenizmu przez wiernych wszystkich Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich oraz duszpasterzy Olsztyna jest to po-

³⁰ Wspólna Odezwa do wiernych na Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan z dnia 6.01.1991 Biskupa Warmińskiego E. Piszczy i Seniora Diecezji Mazurskiej P. Kubiczka; por. W. Nowak, Oktawa Modlitw o Jedność Chrześcijan w Olsztynie i w Diecezji Warmińskiej, *BE* 1-2 (1991), s. 26.

³¹ W. Nowak, Tydzień ekumeniczny w Olsztynie i Diecezji Warmińskiej, *BE* 1(1990); 2(1990), s. 44; por. także, Homilia abp. Edmunda Piszczy, metropolity warmińskiego, wygłoszona w cerkwi Kościoła prawosławnego pod wezwaniem Opieki Matki Bożej dnia 17 stycznia 1993 roku [w Olsztynie], *WWD* 5(1993), s. 29-30; Homilia biskupa warmińskiego Edmunda Piszczy wygłoszona w cerkwi olsztyńskiej w Tygodniu Modlitw o Jedność Chrześcijan — 13 I 1992 (Mt 2, 1-16), *BE* 1(1992), s. 63-65.

³² Homilia abp. Edmunda Piszczy, metropolity warmińskiego wygłoszona w zborze Kościoła ewangelicko-augsburskiego dnia 24 stycznia 1993 roku, *WWD* 5(1993), s. 30-32.

strzegane jako akceptacja ekumenicznego wymiaru Kościoła katolickiego określonego przez Sobór Watykański II.

Na uwagę zasługuje fakt, że podczas Tygodnia Modlitw w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Olsztynie w ramach inauguracji tychże Tygodni kazania wygłaszali: biskup Kościoła reformowanego Z. Tranda³³, biskup Kościoła ewangelicko-augsburskiego z diecezji mazurskiej: P. Kubiczek³⁴, Rudolf Bażanowski³⁵, konsenior tejże diecezji ks. F. Duda; z Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego ks. superintendent A. Kleszczyński; i wielu innych pastorów i księży prawosławnych. Księża ewangelicy mają coraz więcej możliwości wygłaszania kazań w kościołach katolickich. Jest to oznaką, że katolicy coraz bardziej cenią sobie kaznodziejstwo ewangelickie.

Realizacja ekumenizmu duchowego poprzez modlitwę w intencji jedności chrześcijan urzeczywistnia się w diecezji także poza Olsztynem szczególnie w Tygodniu Modlitw o Jedność. Równie uroczysty charakter obchód Tygodnia Modlitw o Jedność ma miejsce w Nidzicy zarówno w kościele katolickim jak i ewangelicko-augsburskim z udziałem wiernych kapłanów dekanatu, konseniora J. Otello³⁶ i zapraszanych gości kaznodziejów z Warszawy i Olsztyna³⁷. Kolejnym miastem ekumenicznej modlitwy o jedność chrześcijan stał się Kętrzyn, gdzie działa sześć Kościołów i Wspólnot ekumenicznych. Stałą w każdym roku posługę Słowa Bożego podczas Tygodnia Modlitw o Jedność świadczy w Kętrzyńskiej Kolegii św. Jerzego pełni Biskup diecezji mazurskiej Kościoła ewangelicko-augsburskiego R. Bażanowski³⁸. Zwyczaj obchodzenia Tygodnia Modlitw o Jedność przyjął się i rozwinął w Elku, Giżycku, Piszku, Ostródzie³⁹, Malborku i wielu innych miastach diecezji warmińskiej. W innych parafiach przynajmniej w niedzielę w Tygodniu Ekumenicznym wszyscy księża są zachęceni do wygłoszenia kazań o ekumenizmie, lub odczytania listu pasterskiego na ten temat oraz do modlitwy o jedność. Natomiast nie odbywają się w tych parafiach nabożeństwa z udziałem i przemówieniem braci z innych Kościołów chrześcijańskich. Próby dojścia do tych parafii z takimi nabożeństwami okazują się pożyteczne i skuteczne.

Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan w Olsztynie znajduje duży rezonans w miejscowych środkach przekazu myśli społecznej kształtując też i w ten sposób myśl ekumeniczną chrześcijan Warmii i Mazur⁴⁰. Staranne przygotowanie liturgii

³³ W. Nowak, Oktawa Modlitw o Jedność, jw., s. 26.

³⁴ Tenże, Tydzień ekumeniczny w Olsztynie, jw., s. 44.

³⁵ Homilia bpa Rudolfa Bażanowskiego, rządcy diecezji mazurskiej Kościoła ewangelicko-augsburskiego, wygłoszona w kościele Najświętszego Serca Jezusowego dnia 17 stycznia 1993 roku, *WWD* 5(1993), s. 26–28.

³⁶ Ks. Jerzy Otello (1925–1996). Ordynowany w 1952 r. w Łodzi. Od 1954 administrator, a do 1976 proboszcz parafii w Nidzicy. Duszpasterz młodzieży Diecezji Mazurskiej. Członek Synodu KEA, Prezes Towarzystwa Ziemi Nidzickiej i Polskiego Towarzystwa Historycznego. Konsenior Diecezji Mazurskiej. Zmarł 16 X 1996 r. Zob. S.J. Lossow PSK, Ekumeniczne świadectwo ojca Mariana Pirożyńskiego, redemptorysty, *BE* 3(1997), s. 12–45.

³⁷ W. Nowak, Tydzień Ekumeniczny, jw., s. 46.

³⁸ Tenże, Oktawa Modlitw, jw., s. 29; tegoż, Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan w Olsztynie i w Archidiecezji Warmińskiej, *BE* 1(1953), s. 87.

³⁹ J. Korsaak, Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan w Parafii św. Franciszka w Ostródzie, *BE* 1(1992), s. 79–80.

⁴⁰ D. Duceżyński, Jedność w imię pokoju, *Gazeta Olsztyńska* 1(1993), 18 stycznia; tegoż, W duchu ekumenicznej nadziei, *Gazeta Olsztyńska* 18(1992), 27 stycznia.

i śpiewów na Tydzień Modlitw o Jedność wpływa także na ożywienie życia liturgicznego i muzycznego we wszystkich parafiach Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich.

Szczególnie uroczystą oprawę ma Tydzień Ekumeniczny w Warmińskim Seminarium Duchownym, które pierwsze w Olsztynie zapoczątkowało urządzenie Tygodni Modlitw o Jedność z udziałem duchownych innych Kościołów chrześcijańskich. Dopiero po doświadczeniach w Seminarium z przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych Tydzień Modlitw odważnie wkroczył w życie pastoralne parafii Olsztyna⁴¹. Tradycyjnie też jeden dzień Tygodnia Ekumenicznego poświęcany był na spotkanie i prelekcje, realizującą postulat Dekretu o ekumenizmie 9⁴²: *o zapoznaniu z duchem braci odłączonych*. Prelekcje w Seminarium głosili: siostra franciszkanka (FSK) Joanna Lossow o dziejach ekumenizmu w Polsce; siostra Regina Witt o Kościele luterańskim; ks. A. Ławreszuk z Kościoła prawosławnego, ks. bp Z. Tranda, ks. A. Kleszczyński, ks. F. Duda, prelekcje głosili także wybitni teologowie katolicy: bp prof. A. Nossol, bp W. Miziołek, ks. prof. A. Skowronek, ks. prof. J. Pasierb, ks. prof. C. Napiórkowski, ks. dr S. Gajek z KUL. W Seminarium prelekcje głosili także bracia z ekumenicznej wspólnoty w Taizé: Marek i Paulo w związku z organizowaniem Europejskiego Spotkania Młodych z bratem Rogerem we Wrocławiu 1990 r.

W ramach ekumenizmu duchowego najpierw w Reszlu w dniach 20–25 sierpnia 1986 r. zorganizowano ekumeniczne rekolekcje dla młodzieży z ruchu „Światło–Życie”, sióstr zakonnych, katechetów oraz studentów ATK i KUL⁴³. Kontynuacją tej inicjatywy były rekolekcje, które odbyły się w Świętej Lipce w dniach od 30 lipca do 6 sierpnia 1989 r. dla młodzieży różnych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich. Program przewidywał, aby każdy dzień poświęcony był innemu wyznaniu. Rekolekcje zainaugurował Biskup Warmiński E. Piszcz. Wśród zaproszonych gości znaleźli się: ks. P. Mendroch (duchowny luterański), bp Z. Tranda (zwierzchnik Kościoła Ewangelicko-Reformowanego), ks. A. Kleszczyński (duchowny ewangelicko-metodystyczny, pastor P. Zarecki (duchowny baptystyczny), ks. J.S. Gajek (Instytut Ekumeniczny KUL) oraz ks. W. Nowak opiekun tygodnia rekolekcyjnego. W rekolekcjach wzięło udział około 40 osób⁴⁴. Uczestnicy rekolekcji podjęli decyzję zorganizowania pielgrzymki do Taizé dla ludzi młodych różnych Kościołów. Odbyło się w sumie tylko parę serii rekolekcji ekumenicznych z powodu małej grupy zgłaszających się uczestników zwłaszcza z innych Kościołów.

Znakiem czasu w Kościele ludzi młodych całego świata stały się pielgrzymki

⁴¹ A. Grzeškowiak, Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan w kraju, *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 3–4(1989), s. 88–89, autor stwierdza, że oprócz Warszawy w organizowaniu obchodów Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan przodują takie ośrodki jak Warmia, Góry Śląsk, Lublin i Wrocław.

⁴² B.a. Z życia ekumenicznego „Hosianum”, *BE* 1(1984), s. 68.

⁴³ G. Polak, Wydarzenia ekumeniczne w kraju i na świecie w 1986 r., *BE* 1(1987), s. 81.

⁴⁴ Tenże, Kronika wydarzeń ekumenicznych 1989–1991, *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 8(1992), nr 1, s. 132; Wakacyjny Tydzień Ekumeniczny w Świętej Lipce k. Kętrzyna, *Pismo Okólne Episkopatu* 33(1989), s. 20; I. Łoźna, Wakacyjny Tydzień Ekumeniczny w Świętej Lipce, *Posłaniec Warmiński* 20(1989); Rekolekcje ekumeniczne, Reszel k. Kętrzyna, 20–25 sierpnia 1986, *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 1(1987), s. 93–95.

do Taizé, gdzie brat Roger w 1940 r. założył ekumeniczną wspólnotę, która swym prostym, zakonnym życiem pragnie urzeczywistniać „przypowieść o pojednaniu”. Bracia pochodzący z 20 krajów trzy razy dziennie gromadzą się na wspólną modlitwę. Od 30 lat wspólnota przyjmuje młodych, którzy z innymi pragną szukać sensu swego życia w Chrystusie. W każdym tygodniu w ciągu całego roku można uczestniczyć w Taizé w spotkaniach, które od niedzieli do niedzieli gromadzą młodych z całej Europy, a także z różnych kontynentów. Celem tych spotkań podczas takiego tygodnia jest dotrzeć do źródeł ufności płynącej z wiary, ufności, której echo pozostaje na długo, czasami nawet na całe życie. Pierwsza ekumeniczna pielgrzymka z Warmii do Taizé złożona z trzech autokarów odbyła się 6.09.1990 r. poprzedzona odpowiednim przygotowaniem duchowym i teologicznym. Od tego roku rocznie kilka autokarów z młodzieżą udaje się do Taizé. W latach 1990–1992 odbywały się kilkutygodniowe pielgrzymki do Taizé organizowane przez różne środowiska jak np.: Instytut Teologiczny im. Jana Pawła II w Olsztynie, Diecezjalną Komisję Ekumeniczną, parafie. Owocem kontaktu z braćmi z Taizé są działające w parafiach grupy biblijne, modlitewne.

Z kolei inną formą ekumenizmu duchowego wśród młodych stały się Europejskie Spotkania Młodych z bratem Rogerem w różnych miastach Europy jak np.: we Wrocławiu (1989/1990⁴⁵), kolejnym etapem „Pielgrzymki Zaufania” była Praga 1990/1991⁴⁶, Budapeszt 1991/1992⁴⁷ i Wiedeń 1992/1993. Z diecezji warmińskiej na te spotkania udało się w sumie około 60 autokarów z młodzieżą pod przewodnictwem kapłanów i ludzi świeckich zaangażowanych w życie Kościoła⁴⁸. Owoce duszpasterstwa ekumenicznego owych „Spotkań” stał się zwyczaj odprawiania nabożeństwa w duchu Taizé: adoracji Krzyża odprawiane raz w miesiącu w parafiach olsztyńskich⁴⁹, ale też w Giżycku, Malborku i innych.

Pod koniec ubiegłego stulecia w USA zrodziła się idea nabożeństw w intencjach ludzi potrzebujących i pokrzywdzonych przez los. Inicjatywa ta, zaowocowała w ruchu ekumenicznym ustanowieniem Światowego Dnia Modlitw w intencji Kobiet. Do Europy idea ta dotarła dzięki kontaktom między wierzącymi kobietami, a rozwój ruchu ekumenicznego umożliwił jej przeniknięcie do niemal wszystkich krajów Europy. Światowy Dzień Modlitw Kobiet rokrocznie obchodzony jest w pierwszy piątek miesiąca marca. W Olsztynie odbywa się on z inicjatywy kobiet ewangelickich w zborze Kościoła ewangelicko-augsburskiego zawsze z udziałem kobiet katolickich, których moderatorem jest ks. dr S. Kozakiewicz. Te piękne nabożeństwa są wyrazem solidarności kobiet wierzących z ludźmi najbardziej potrzebującymi⁵⁰.

W podsumowaniu można więc stwierdzić, że w diecezji warmińskiej istnieje dość dynamiczny ruch modlitwy, spotkań i inicjatyw ekumenicznych, ze szczegól-

⁴⁵ B.a. Europejskie Spotkanie Młodych we Wrocławiu, *BE* 1(1990); 2(1990), s. 35–38.

⁴⁶ W.M., Europejskie Spotkanie Młodych w Pradze, *BE* 1–2(1991), s. 50–55; J. Rosłan, Jedność młodych nadzieją jedności Kościoła, *Postaniec Warmiński*, 2(1991), s. 1, 5.

⁴⁷ W.M., XIV Europejskie Spotkanie Młodych w Budapeszcie, *BE* 1(1992), s. 47–50.

⁴⁸ I. Łożna, Echo Wrocławia, *Postaniec Warmiński* 9(1990).

⁴⁹ I. i E. Łożna, W duchu Taizé, *Postaniec Warmiński* 8(1990).

⁵⁰ S. Kozakiewicz, Ekumeniczna modlitwa kobiet w Olsztynie, *BE* 3(1990), s. 67; M. Williams, Setna rocznica ustanowienia Światowego Dnia Modlitwy Kobiet, *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 1(1987), s. 89–91.

nym uwzględnieniem Kościoła młodych, który potwierdza wzrost i pogłębienie się świadomości ekumenicznej Kościoła lokalnego. Wspólnym elementem tych inicjatyw ekumenicznych jest modlitwa. Modlitwa, jako jądro ekumenizmu duchowego, pielęgnuje przede wszystkim u wiernych ustawiczną gotowość pokuty i przebaczenia. Pierwsze słowo Jezusa zapisane przez św. Marka jest wołaniem o nawrócenie (1,15). Ekumeniczna postawa wymaga bowiem pewnego rodzaju nawrócenia, polegającego na pogłębieniu perspektyw duchowych, oczyszczeniu i poszerzeniu swego ducha.

2. Ekumenizm naukowy

Ekumenizm naukowy oznacza wysiłek teologów, którzy w duchu dialogu badają tradycję innych Kościołów i dbają o obiektywne poznanie jej przez katolików. Sobór Watykański II zobowiązuje katolików do przyswajania sobie doktryny i historii, życia duchowego i kultowego, psychologii religijnej oraz kultury właściwej braciom (DE 9,1)⁵¹.

Instytut Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II w Olsztynie podjął w 1983 r. inicjatywę, pod inspiracją Diecezjalnej Komisji Ekumenicznej, organizowania sympozjów ekumenicznych w okresie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan w aspekcie kontekstualnej problematyki badania doktryny, kultury, literatury, historii Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich Warmii i Mazur.

Dotychczas odbyło się jedenaście tego rodzaju spotkań naukowych, zawsze połączonych z tematyczną wystawą z zakresu sztuki w hallu biblioteki seminaryjnej, gromadzących ludzi nauki i kultury duchownych i świeckich różnych wyznań oraz studentów uczelni olsztyńskich.

I sympozjum odbyło się 20 stycznia 1983 r. na temat: *Kult maryjny wśród ewangelików i katolików na Warmii i Mazurach*⁵². Czytelnia biblioteki WSD „Hosianum” zgromadziła ewangelików i katolików, zainteresowanych fenomenem czci Matki Boskiej na Mazurach. Organizator spotkania naukowego, ks. dr hab. M. Borzyszkowski postulował wówczas zapoczątkowanie w Polsce dialogu katolicko-luterańskiego na temat Matki Pana. Tematowi literatury ewangelickiej na Mazurach poświęcone było V sympozjum ekumeniczne w 1987 r. dla uczczenia 100. rocznicy urodzin niemieckiego powieściopisarza, poety i eseisty, przedstawiciela tzw. humanizmu chrześcijańskiego E. Wiecherta, który urodził się na Mazurach k. Mrągowa. Na sympozjum złożyły się referaty: ks. prof. W. Świeżawskiego: *Ersta Wiecherta epos o człowieku, kapłanie „Bezimiennnej mszy”* i ks. mgr. J. Rosłana: *Motywy biblijne w „Dzieciach Jeronimów”*⁵³. Również poeta ewangelicki Erwin Kruk prezentował na sympozjum swoją twórczość w okresie, gdy był represjonowany przez komunistyczne władze państwowe. Na temat dialogów

⁵¹ A. Skowronek, *Odkrywanie Jedności*, Warszawa 1988, s. 17; II Synod Polski Plenarny, jw., s. 98.

⁵² M. Borzyszkowski, *Maryjne sympozjum ekumeniczne w Olsztynie*, *BE* 2(1983), s. 22-25; W.M. Leyk, *Sympozjum ekumeniczne „Kult maryjny wśród ewangelików i katolików na Mazurach*, *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 2(1983), s. 68-69.

⁵³ [M. Borzyszkowski], *V Sympozjum Ekumeniczne w Olsztynie*, *BE* 2(1987), s. 37-38.

luterkańsko-katolickich mówił na VIII sympozjum ekumenicznym w 1990 r. ks. prof. S.C. Napiórkowski⁵⁴. O Eucharystii w Kościele luterkańskim mówił ks. dr J. Jezierski na IX sympozjum ekumenicznym w 1991 r.⁵⁵ Z zakresu sztuki p. dr K. Wróblewska mówiła na VI sympozjum w 1988 r. o portrecie duchownego katolickiego i ewangelickiego na Warmii i Mazurach⁵⁶. O motywach religijnych i moralnych w twórczości pisarzy niemieckich z Prus Wschodnich mówił dr hab. Jan Chłosta na X sympozjum w 1992 r.⁵⁷

Kościółowi prawosławnemu było poświęcone IV sympozjum ekumeniczne w 1986 r., podczas którego została otwarta wystawa ikon i obrazów artystów olsztyńskich a Biskup prof. A. Nossol wygłosił referat nt.: *Znaczenie dialogu prawosławno-katolickiego dla jedności Kościoła*. Z kolei ks. prof. E. Przekop omówił małżeńskie prawodawstwo wschodnie. Grupa literacka zaprezentowała wybór poezji bizantyjskiej⁵⁸. Do tematyki Kościoła wschodniego nawiązano także na VII sympozjum ekumenicznym w 1989 r., podczas którego ks. prof. J. Pasierb mówił o teologii ikony, a biskup warmiński E. Piszczyk o dialogu jako składniku dążeń ekumenicznych⁵⁹. Na Mazurach znajdują się także staroobrzędowcy, tym chrześcijanom wschodnim zostało poświęcone XI sympozjum ekumeniczne w 1993 r., podczas którego p. dr Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew mówiła o staroobrzędowcach w Polsce⁶⁰.

Na mapie ekumenicznych sympozjów organizowanych na Warmii należy także wymienić Seminarium Duchowne Księży Werbistów w Pieniężnie. Ten ośrodek teologiczny, kształcący przyszłych misjonarzy w świecie podjął cenną inicjatywę organizowania sympozjów naukowych pod hasłem „Pieniężneńskie Spotkania z Religiami”, podczas których prezentowane są przez rzeczoznawców z całej Polski wielkie religie świata⁶¹. Inicjatywa ta koresponduje z postulatem DE (10,4) o problemie „ekumenizm i misje”. Pragnieniem bowiem Soboru Wat. II jest przezwyciężenie myślenia w kategoriach konkurencji i rywalizacji w szeregach przepowiadających misterium paschalne Chrystusa a także problem inkulturacji w ewangelizacji świata.

Dekret o Ekumenizmie (nr 10) postuluje, iż formacja ekumeniczna ma stać się własnością całej wspólnoty kościelnej, w pierwszym rzędzie wykształcenie kapłanów i duszpasterzy; dlatego też duchem ekumenicznym przepełnione muszą być wszystkie dyscypliny teologiczne: egzegeza, dogmatyka, teologia moralna, ekumeniczny wymiar ma mieć teologia katolicka. Tym wyzwaniom Soboru Watykań-

⁵⁴ T e n z e, VIII Sympozjum Ekumeniczne w Olsztynie, *BE* 3(1990), s. 11–12.

⁵⁵ W. N o w a k, Oktawa Modlitw o Jedność, jw., s. 26.

⁵⁶ M. B o r z y s z k o w s k i, VI Sympozjum Ekumeniczne w Olsztynie, *BE* 3(1988), s. 18–19.

⁵⁷ T e n z e, X Sympozjum Ekumeniczne w Olsztynie, *BE* 1(1992), s. 61–62.

⁵⁸ W. N o w a k, Tydzień Ekumeniczny w Diecezji Warmińskiej, *BE* 3(1986), s. 29.

⁵⁹ M. B o r z y s z k o w s k i, VII Sympozjum Ekumeniczne w Olsztynie, *BE* 1(1989), s. 32–34.

⁶⁰ W. N o w a k, Tydzień Powszechnej Modlitwy, jw., s. 86.

⁶¹ J. W a l e r o w s k i SVD, Pieniężneńskie Spotkania z religiami, Dni Judaistyczne 16–17 IV 1986, *BE* 4(1986), s. 13–17; S. W i ę c e k SVD, Dzień Muzułmański w Pieniężnie, *BE* 1(1986), s. 24–29; Tamże, Iman Mahmud Tahe Żuk, Muzułmanie polscy odpowiadają na wezwanie Ojca Świętego Jana Pawła II, s. 29–30; M. B r z e ś c i Ń s k i, Chrześcijaństwo w dobie pierestrojki i głośności, *AK* 82(1990), z. 2, s. 296–297.

skiego II w dużej mierze na terenie diecezji warmińskiej sprostują m.in. organizowane ww. sympozja.

Ekumenizm naukowy uprawiany przez uczelnie teologiczne na Warmii jest cennym wkładem do kształtowania myśli ekumenicznej w teologii, historii, kulturze nie tylko regionu Warmii i Mazur, ale także wzbogaca problematykę ekumeniczną w Polsce a nawet w Kościele powszechnym.

3. Ekumenizm praktyczny

Ekumenizm praktyczny oznacza współdziałanie chrześcijan różnych wyznań w zakresie życia społecznego, wspólnej pomocy potrzebującym, obrony godności osoby ludzkiej, obrony życia ludzkiego, pokoju, sprawiedliwości. Dekret o ekumenizmie w nr 12 mówi: *Ponieważ we wszystkich czasach na szeroką skalę organizuje się współpracę w dziedzinie społecznej, wszyscy ludzie powołani są do wspólnego wysiłku, szczególnie zaś ci, którzy wierzą w Boga, przede wszystkim zaś chrześcijanie jako naznaczeni imieniem Chrystusa. Współpraca wszystkich chrześcijan w żywy sposób wyraża to zespolenie, które ich wzajem łączy, i w pełniejszym świetle stawia oblicze Chrystusa sługi.* Ekumenizm doktrynalny a tym bardziej praktyczny uwarunkowany jest specyfiką diecezji, która — jak większość diecezji polskich — charakteryzuje się stosunkowo małym procentem członków innych wspólnot chrześcijańskich w strukturze ludności⁶².

Na terenie diecezji warmińskiej w latach powojennych do 1992 r. tzn. do jej podziału znajdowały się następujące Kościoły i Wspólnoty chrześcijańskie: Kościół Adwentystów Dnia Siódmego (213 wiernych), Polski Kościół Chrześcijan Baptystów (675), Świecki Ruch Misyjny Epifania (68), Kościół Ewangelicko-Augsburski (diecezja mazurska 3522), Nowoapostolski Kościół (307), Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny (2.700), Kościół Polsko-Katolicki (405), Wspólnota Zielonoświątkowców (1200), Kościół Chrystusowy (450), Kościół Zborów Chrystusowych (120), Kościół Chrześcijan Wiary Ewangelicznej (130), Kościół Chrześcijan Dnia Siódmego (6), Wschodni Kościół Staroobrzędowców (20), Kościół Ewangelicko-Reformowany (20)⁶³. Ta sytuacja może rodzić wśród katolików przekonanie — jak twierdzi bp W. Miziołek — że problem ekumeniczny nie ma u nas większego znaczenia, zaś wśród wyznań chrześcijańskich niekatolickich może wytwarzać pewien kompleks mniejszości i zagrożenia wchłonięcia przez Kościół katolicki. A gdy się zważy na obciążenia historii, połączone często z powiązaniem religii z narodowością, np. protestantyzm z niemieckością, a prawosławie z rosyjskością⁶⁴.

⁶² Por. Kościoły w Polsce 1918–1990. Rocznik statystyczny. Red. nauk. L. Adameczyk, W. Zdaniewicz, Warszawa 1991; J. Kozłowski, J. Langner, T. Zagajewski, Atlas Wyznań w Polsce, Kraków 1989.

⁶³ A. Kopiczko, Kościół Warmiński a polityka wyznaniowa po II wojnie światowej, Olsztyn 1996, s. 183–193.

⁶⁴ Bp W. Miziołek, Ekumenizm w Polsce — punkt widzenia Kościoła rzymsko-katolickiego, *BE* 3(1985), s. 36; tegoż, Ekumenizm w Polsce. Punkt widzenia Kościoła rzymskokatolickiego, w: *Święta Tajemnica Jedności*, Lublin 1988, s. 119–130; Bp Z. Tranda, Sytuacja ekumeniczna w Polsce, *Studia i Dokumenty Ekumeniczne* 1(1983), s. 7–15; S.C. Napiórkowski, Ekumenia z perspektywy Kościoła większościowego, doświadczenia — zagrożenia — szanse, w: *Veritati et caritati*, W służbie

Wprawdzie po II wojnie światowej tego rodzaju łączenie religii z narodowością na terenach polskich jest — anachronizmem, ale przemiany w mentalności ludzkiej i odziedziczonych postawach zachodzą wolniej, niż zmiany migracji ludności.

Kolejnym uwarunkowaniem ekumenizmu praktycznego była polityka wyznaniowa państwa po wojnie. W tych latach władze komunistyczne były ustosunkowane wrogo do Kościoła katolickiego, natomiast sprzyjały wspólnotom mniejszościowym. Wypadki nieporozumień i buntów w parafiach katolickich (Tolkmicko, Zelki, Olsztyn) były wykorzystywane dla odrywania wiernych do Kościoła polsko-katolickiego przy cichym lub jawnym poparciu władz państwowych. Udział duchownych niekatolickich w nabożeństwach ekumenicznych z katolikami był kontrolowany przez władze wyznaniowe z zasady antagonizujące Kościoły i Wspólnoty chrześcijańskie a nawet represjonujące odważnych duchownych niekatolickich za działalność ekumeniczną. Natomiast ze strony katolickiej nieuregulowana była sprawa stanu prawnego i zapłaty za niektóre świątynie ewangelickie przekazane przez władze państwowe po wojnie katolikom po odejściu ewangelików narodowości niemieckiej i wreszcie bolesna sprawa przejęcia kilku kościołów na Mazurach⁶⁵. Uwarunkowania te w dużej mierze kładły się cieniem na podejmowanie inicjatyw ekumenicznych, a o ile zachodziły, to z wielkim trudem.

Problem uregulowania sprawy przejmowania ewangelickich kościołów podjął się biskup warmiński J. Drzazga, kontynuował biskup J. Glemp oraz biskup J. Obląk. Ostatecznego sfinalizowania tej bolesnej sprawy dokonano za rządów Metropolity Warmińskiego E. Piszczka. Był to trudny dialog Warmińskiej Kurii Biskupiej w Olsztynie z Konsystorzem Ewangelicko-Augsburskiego Kościoła w Warszawie prowadzony cierpliwie, jak tylko było można, i niestrudzenie od 1976 do 1983, który doprowadził do uregulowania wykupu 16 kościołów⁶⁶, użytkowania wieczystego 10 kościołów⁶⁷, dzierżawy na okres 10 lat 6 kościołów⁶⁸ i darowizny jednego w Bezlawkach (13 XII 1986).

W trakcie dialogu dotyczącego wykupu opuszczonych kościołów ewangelickich na Mazurach ówczesny Biskup Warmiński J. Glemp w Liście Pastorskim do wiernych, odczytanym we wszystkich parafiach diecezji warmińskiej w niedzielę 5 października 1980 r., wychodząc naprzeciw potrzebom religijnym wspólnot ewangelickich nie posiadających własnych świątyń, oznajmił: *Podatłem do wiadomości naszym Kapłanom jak również Przedstawicielom Kościoła ewangelickiego,*

teologii pojednania, pod red. P. Jaskuły, Opole 1992, s. 368–393; Z. Tranda, Rola Kościołów mniejszościowych w ruchu ekumenicznym w Polsce, w: Veritati, jw., s. 356–367.

⁶⁵ Por. Kirchenbesetzungen in Masuren, *Ostpreussenblatt* 24 V 1980.

⁶⁶ W drodze kupna uregulowano sprawę przejęcia następujących kościołów: Baranowo, Gawrzyżalka, Kociołek Szlachecki, Nakomiady, Nowy Dwór, Nowa Wieś, Okartowo, Rozogi, Stare Miasto, Spychowo, Targowo, Trekowo, Ukta, Biskupiec, Liwa, Ryjewo (2 IV 1988).

⁶⁷ W użytkowanie wieczyste: Górowo Haweckie, Grądko, Jerutki, Ostróda, Szymany, Goldap, Kaczynos, Garbno, Doba, Gardyny (30 III 1987).

⁶⁸ Księży Lasek, Kurki, Nawiady, Użranki, Węgorzewo, Szestno (6 VI 1986); zob. także, Bp J. Wojtkowski, Kościoły ewangelickie przejęte dla kultu katolickiego, po drugiej wojnie światowej w Archidiecezji Warmińskiej, *WWD* 16(1995), s. 107–117; t e g o ż, Wypełnienie testamentu Hozjusza, *Studia Warmińskie* 27(1990), s. 331–339.

że zezwalam na nabożeństwa ewangelickie we wszystkich kościołach katolickich diecezji warmińskiej, o ile Bracia Ewangelicy wyrażą taką potrzebę⁶⁹.

W ramach ekumenizmu praktycznego należy wymienić użyczenie zgodnie z Dyrektorium Ekumenicznym braciom innych Kościołów świętyń katolickich na liturgię pogrzebową, jeśli nie posiadaliby własnych obiektów sakralnych. Przy tej okazji proboszczowie katolicy z reguły biorą udział w nabożeństwie żałobnym.

Przejawem ekumenizmu praktycznego jest też wspólne przygotowywanie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan przez Polską Radę Ekumeniczną w Olsztynie i Komisję Ekumeniczną Diecezji Warmińskiej.

Przedstawiciele Polskiej Rady Ekumenicznej z reguły biorą udział w ważniejszych aktach życia Kościoła warmińskiego. Miało to miejsce przy pogrzebach biskupów warmińskich: śp. J. Drzazgi, J. Obląka, ale także radosnych jak ingresy biskupów do konkatedry warmińskiej w Olsztynie: J. Glempa, J. Obląka, E. Piszcza, podczas pielgrzymki Ojca św. Jana Pawła II do Olsztyna 6 VI 1991 r., uroczystości z udziałem Nuncjusza Apostolskiego abpa J. Kowalczyka w Olsztynie, imienin Metropolity Warmińskiego. Ale też i ze strony Kościoła lokalnego diecezji warmińskiej odnotowuje się gesty życzliwości względem Kościoła ewangelickiego jakim był udział arcybiskupa E. Piszcza w obrzędzie konsekracji biskupiej Rudolfa Bażanowskiego w zborze olsztyńskim (1991 r.); udział delegacji diecezji warmińskiej w obchodach 1000-lecia Chrztu Rusi obchodzonego w cerkwi olsztyńskiej, przy wizytacji kanonicznej parafii prawosławnej przez biskupa białostocko-gdańskiego Nikanora. Do stałego zwyczaju należy udział delegacji Polskiej Rady Ekumenicznej na uroczystościach patriotycznych Kościoła katolickiego jak np.: 3 V i 11 XI. Sądzę, że dotychczasowe kontakty między Polską Radą Ekumeniczną w Olsztynie lub zrzeszonymi w niej Kościołami a Kościołem rzymskokatolickim, jak również kontakty nawiązane raczej na płaszczyźnie prywatnej dobrze przysłużyły się ekumenizmowi na Warmii i Mazurach.

O otwartości diecezji warmińskiej na ekumenizm praktyczny świadczy także zaproszenie przez arcybiskupa E. Piszcza organizacji międzynarodowej „Młodzież z Misją” przebywającej w Polsce w 1990 roku⁷⁰ do przeprowadzenia ewangelizacji na ulicach Olsztyna w miesiącu lipcu⁷¹. „Młodzież z Misją” jest międzynarodowym i ekumenicznym ruchem chrześcijańskim pracującym na rzecz ewangelizacji świata. „Youth with a Mission” została założona w 1960 r. obecnie pracuje wśród 98 narodów w 360 placówkach na całym świecie. Jest ruchem, który próbuje zmobilizować i przygotować Bożych ludzi, szczególnie młodzież, do owocnego budowania Królestwa Bożego. Celem owej misji jest ewangelizacja świata, szkolenie i diakonia miłosierdzia. Ewangelizując, nie uprawia protelityzmu, lecz wzywa ewangelizowanych do powrotu do swego Kościoła⁷².

⁶⁹ Biskup Warmiński, nr 1842/80, List pasterski Biskupa Warmińskiego J. Glempa, Olsztyn 2 października 1980 r.; Skorzystano tylko w jednym przypadku z kościoła katolickiego w Rucianem-Nidzie.

⁷⁰ I. Łożna, „Młodzież z Misją”, *Postaniec Warmiński* 15(1990).

⁷¹ Biskup Warmiński, E. Piszcza, List do ks. dr. W. Nowaka, z dnia 25 VI 1990, (258/90/Ord.). Olsztyn 25 VI 1990.

⁷² D. Cupiał, Statek „Anastasis” — ekumeniczne dzieło w służbie ewangelizacji i miłosierdzia. *BE* 4(1990), s. 5–7.

W okresie stanu wojennego parafie ewangelickie odstępowały część pomocy zagranicznej parafiom katolickim i odwrotnie, Duszpasterstwo charytatywne diecezji warmińskiej świadczyło pomoc parafiom niekatolickim w Olsztynie i w Kaliningradzie. Wspólnie też pomagano w okresie stanu wojennego internowanym i zwolnionym z pracy.

Negatywne zjawiska w dziedzinie ekumenicznej — to niewłaściwy prozelityzm raczej Wspólnot Chrześcijańskich (o mentalności sekiarskiej) niż Kościołów Chrześcijańskich, który zazwyczaj dotyka Kościoła katolickiego, także nieprzychylnie czy krytycznie wywiady osób duchownych (czasem wysoko postawionych) w prasie laickiej. Mówiąc obiektywnie, można stwierdzić, że wypowiedzi ze strony katolickiej — czy w prasie czy w słowie — były bardziej ekumeniczne.

W podsumowaniu można stwierdzić, że w historii diecezji warmińskiej zarówno inicjatywy o charakterze preekumenicznym jak i inicjatywy ekumeniczne po Soborze Watykańskim II są świadectwem wkładu Kościoła lokalnego w dzieło jedności chrześcijan.

Zagadnienie ekumenizmu jest wyraźnie obecne w świadomości Kościoła Warmińskiego. Z tej problematyki ekumenicznej w dziejach diecezji w obliczu Jubileuszu jej 750-lecia wynika pewne przesłanie:

— Zadanie i obowiązek zaangażowania na rzecz jedności spoczywa na każdym chrześcijaninie z osobna i na wszystkich wspólnotach i parafiach.

— Właściwym miejscem dla ponownego zjednoczenia Kościołów są i pozostaną parafialne wspólnoty.

— Ciągłe należy twórczo zapytywać, jak w parafiach rośnie i dojrzewa ekumenia.

— Podział chrześcijan jest skandalem i nie może być skandalem bez końca.

ÖKUMENISCHE PROBLEMATIK IN DER GESCHICHTE DER ERMLÄNDISCHEN DIÖZESE

ZUSAMMENFASSUNG

Das Bestehen der katholischen Kirche in Ermland und der evangelisch-augsburgischen in Masuren auf Ermlands und des Fürsterlichen Preußens Territorium und später in Ostpreußen trug viele Früchte in Gestalt von zuerst präökumenischen und später bis zur Gegenwart ökumenischen Initiativen. Es fehlte auch an Spannungen zwischen den beiden Kirchen nicht, besonders während der totalitären Staatsformen. Das Gebiet von Ermland und Masuren wurde und wird von Bekennern verschiedener Kirchen und Ekklesiengemeinschaften bewohnt. Das Nebeneinander, die Toleranz, der Ökumenismus hat sich beharrlich im Bewußtsein der Christen in Ermland und Masuren eingepreßt. Nach dem II. Vatikanischen Konzil wurde der Ökumenismus zum Merkmal der katholischen Kirche der ermländischen Diözese. Dieser Ökumenismus im Sinne des II. Vatikanischen Konzils wird auf der geistlichen und wissenschaftlichen Ebene sowie im Alltag realisiert. Das Problem des Ökumenismus ist im Bewußtsein der ermländischen Kirche deutlich anwesend.